

ZEE WOORDEN

Een speurtocht naar de naamsverklaring van zandbanken, geulen en andere 'zee-begrippen'

Heb je je wel eens afgevraagd waarom de zandbank 'Trapegeer' zo heet, of hoe de 'Kabeljauw' aan zijn naam gekomen is? Of ben je veeleer benieuwd naar de persoon achter de 'Thorntonbank' of naar de ontstaansgeschiedenis van de maritieme term 'kraaienest'? Geen nood, wij zochten de betekenis van de meest intrigerende zeewoorden voor je en presenteren hieruit per editie van De Grote Rede twee termen: telkens één naam van een zandbank of geul op zee, en één niet-toponiem. Met de hulp van een experten-team waagt De Grote Rede zich op het gladde ijs van de historische en etymologische woordverklaring en laat je meegenieten van de 'best professional judgment' van deze zeewoordenaars.

FAIRY BANK

Het verhaal achter het ontstaan van de naam Fairy Bank, leest als een sprookje. Toch is er geen rechtstreeks verband tussen het Engelse 'fairy tale' en de zeezandbank op Belgische bodem, zo blijkt.

Waar de Tricolor zonk

De huidige Fairy Bank strekt zich als een pijlpunt uit over de Frans-Belgische zee grens (zie kaart). Net ten zuidwesten van deze zandbank werd in de winter 2002-2003 geschiedenis geschreven, toen het autovrachtschip 'Tricolor' - na eerdere aanvaringen met het containerschip 'Kariba' - hier tot zinken kwam. Toen bij de bergingswerkzaamheden ook nog eens 170 ton olie in zee terecht kwam, was het hek helemaal van de dam. Wekenlang spoelde bij regelmaat olie aan op stranden en in natuurgebieden, en meer dan 9000 zeevogels stierven een zwarte dood.

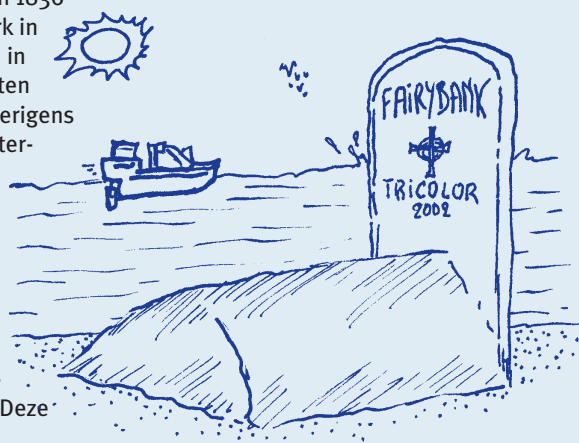
Intussen ligt de zandbank er opnieuw vredig bij, met zijn lengte van een 15-tal km en zijn minimale diepte van 7m (onder nul-niveau zee kaarten). Hoe de bank aan zijn merkwaardige vorm komt, is niet duidelijk. Wat wel duidelijk is, is dat deze zandbank pas in 1866 voor het eerst op Vlaamse of Belgische zee kaarten verschijnt. En dat de naamgeving een verrassend verhaal met zich meedraagt!

Wat Darwin en de Fairy Bank aan elkaar bindt

Het was kapitein William Hewett, de bevelhebber van het schip *HMS Fairy* ("her Majesty's sloop" Fairy), die kennelijk de zandbank vernoemde naar zijn schip. Dat is alvast te lezen in de honderden pagina's historische documenten aangaande de

man en zijn werk als hydrograaf bij de Britse Royal Navy, verzameld door enkele van zijn nazaten uit California (USA).

Deze eer viel de zandbank te beurt in 1836 tijdens uitgebreid hydrografisch werk in de zuidelijke Noordzee, uitmondend in de eerste gedetailleerde diepte kaarten van dit gebied. De *HMS Fairy* was overigens niet zomaar een schip, maar het zusterschip van de *HMS Beagle*, waarmee Charles Darwin zijn alom bekende ontdekkingsstochten uitvoerde over de wereldzeeën! Beide schepen waren gebouwd in de Chatham scheepswerf, maten 90 voet (ca. 30 meter) en maakten deel uit van een uitgebreider contingent van 115 vergelijkbare schepen. Deze vaartuigen hielden het

■ De Fairy Bank strekt zich als een pijlpunt uit over de Frans-Belgische zee grens. Net ten ZW van deze zandbank zonk in de winter 2002-2003 het autovrachtschip Tricolor (driehoekje). Het blauwe sterretje geeft de locatie weer van één van de twee amfidromische punten (punten zonder getij) ontdekt door de kapitein van de *HMS Fairy* (VL)

midden tussen een koopvaardij- en een klein oorlogsschip, en waren uitgerust met 10 kanonnen. Toentertijd kostte de bouw van een dergelijke driemaster 7.803£.

De man die de amfidrome punten ontdekte

Over kapitein William Hewett valt overigens nog heel wat meer te vertellen dan dat hij een stevige carrière als hydrograaf wist uit te bouwen binnen de Britse Royal Navy. Zijn maidentrip in 1805 voltrok hij als 15-jarige knaap op de legendarische *HMS Indefatigable*, één maand nadat dit parade-paardje van de Britse oorlogsvloot de slag bij Trafalgar had overleefd. Hijzelf reisde met dit schip naar de Golf van Biskaje en naar China. Vervolgens (1813-1818) belandde hij als luitenant op de *HMS Inconstant*, van waarop hij surveys uitvoerde aan de Braziliaanse kusten. Van 1818 tot 1830 legde hij zich, vanop de *HMS Protector*, toe op het in kaart brengen van de Engelse en Schotse kusten. Na 1830, toen hij commandant was geworden van de *HMS Fairy* en functioneerde onder de bekende hydrograaf Sir Francis Beaufort, ging hij zich helemaal toeleggen op het onderzoek van de zuidelijke Noordzee. Hij ontdekte en beschreef heel wat nieuwe zandbanken, ondieptes en geu-

len, adviseerde over de plaatsing van tal van vuurtorens en boeien en maakte een volledige update van de zeemansgidsen. Zijn naam gaf hij aan een belangrijke toegangseul naar Lowestoft, de "Hewett Channel", en aan een reeks banken vóór de kust van Norfolk, de "Hewett Ridges". Van 1837 tot 1840 verdiepte hij zich in de getijden van de Noordzee. Hij was het trouwens die - voor het eerst - de twee 'amfidromische punten' (plekken zonder getij) kon localiseren.

Het einde van de HMS Fairy

Aan alle mooie sprookjes komt echter een eind, dus ook aan dat van de *HMS Fairy*. Nadat het schip door de admiraliteit was opgeroepen om in Great Yarmouth getuige te zijn van de werking van een nieuwe bagger-techniek, vertrok kapitein Hewett met zijn kompanen op 12 november 1840 vanuit Harwich. In de nacht van vrijdag 13 op zaterdag 14 november belandde hij echter in een zware storm ... om daarna van de aardbodem te verdwijnen. Een roeispaan en een kom-buisrooster, opgepikt door een vissersboot in de buurt van de Brown Bank op 14 november, en wat kleinere rommel aangespoeld op het strand van Corton (Suffolk) was alles wat ooit werd teruggevonden van de *HMS Fairy* en zijn bemanning. Twee getuigenissen hebben

mogelijk betrekking op de *HMS Fairy*. De kapitein van een vaartuig uit Yarmouth meldde dat hij op 14 november 's morgens een schip gelijkend op de *HMS Fairy* zag zinken ter hoogte van de Barnard Sand. En een bemanningslid van het kolenschip *Alpha* getuigde op 13 november om 10u 's morgens een oorlogsschip te hebben ontwaard tussen Eastness en Southwold, koers zettend naar het zuidwesten. Het schip dook het 30m diepe water in, om niet meer boven te komen. In juni 1841 doorzochten diverse schepen de bodem net ten zuiden van Kessingland, maar tevergeefs. Vandaag de dag bevindt zich nog steeds een herdenkingsplaat voor kapitein Hewett en zijn bemanning aan de St-Nicholaskerk te Harwich.

Veel later dook de naam *HMS Fairy* opnieuw op, toen een Brits oorlogsschip met dezelfde naam actief was in de eerste wereldoorlog. Deze *HMS Fairy*, die in 1918 de Duitse onderzeeër UC75 kelderde, heeft verder niets van doen met de Belgische *Fairy* Bank of met kapitein William Hewett.

Bronnen

- Reynolds, A.T. 1973. Capt. Wm. Hewett, R.N. and the Loss of H.M.S. 'Fairy'. *The Nautical Magazine* 210 (4): 220-224.
- William Paul McCullogh & Trevor Lynn, e-mail correspondentie.

VISMIJN/VISAFSLAG

Een vismijn is een overdekte hal bij een vissershaven waar vers gevangen vis van de boten wordt aangevoerd en geveild. Het woord *vismijn* is typisch Belgisch Nederlands: onze Noorderburen begrijpen wel wat ermee bedoeld wordt, maar zelf zullen ze het zelden of nooit in de mond nemen. De plaats waar de vis wordt geveild heet in Nederland de *visafslag* of kortweg de *afslag*. We komen daar verder nog op terug, maar eerst gaan we in op de oorsprong van het Vlaamse woord *vismijn*.

Vismijn, kolenmijn, ertsmijn?

Velen denken wellicht dat het woordje *mijn* in *vismijn* hetzelfde is als in bijvoorbeeld *kolenmijn* en *ertsmijn*. Op het eerste gezicht geen onlogische gedachte, want uit een vismijn haal je vis, uit een kolenmijn kolen en uit een ertsmijn ertsen.

Die gelijkenis is evenwel misleidend, want het grondwoord in *vismijn* heeft een totaal andere oorsprong dan dat in *kolenmijn* e.d.. Het gaat terug op het werkwoord *mijnen*, dat al in het Middelnederlands voorkwam en afgeleid is van het persoonlijke of bezittelijke voornaamwoord *mijn* (van de eerste persoon enkelvoud). Tijdens openbare

■ De overdekte hal bij een vissershaven waar vers gevangen vis van de boten wordt aangevoerd en geveild heet 'vismijn' in België en 'visafslag' in Nederland. Deze foto werd genomen in de Oostendse vismijn eind de jaren '1950, begin de jaren '1960 (verzameling FR)

verkopingen bij opbod of afslag riep de koper “mijn!” als hij de waar tegen de door de veilingmeester afgeroepen prijs wilde kopen. Vandaar dat *mijnen* oorspronkelijk betekende ‘zich toeëigenen door “mijn!” te roepen’. Al vroeg raakte de gedachte aan de uitroep “mijn!” op de achtergrond, en werd de betekenis verruimd tot ‘zich iets toeëigenen, vooral op een veiling’. Zo kon men blijkens oude teksten ook boeken, kolen, zand, boter, allerlei goederen uit een sterfhuis en zelfs het hooirecht op weidegronden “mijnen”. In figuurlijke zin kon een jongeman zelfs een meisje “mijnen” als toekomstige bruid.

Mijnen en het daaruit gevormde samengestelde werkwoord *inmijnen* behoren tot op vandaag tot de Nederlandse standaardtaal. Volgens de Grote Van Dale staat het voor ‘zich tot koper verklaren op een veiling’. In de praktijk echter werd *mijnen* door de eeuwen heen vooral gebruikt met betrekking tot vis. Dat is ook de enige toepassing van het woord in onze tegenwoordige Vlaamse dialecten: vis kun je *mijnen*, maar andere goederen niet. Wat Van Dale niet vermeldt, is dat *inmijnen* in het Belgische Nederlands, en dan vooral door Brabanders, ook gebruikt wordt in de algemenere toepassing van ‘iets tot zijn bezit maken’. De uitdrukking “Hij heeft al de winst voor zichzelf ingemijnd” is daar een voorbeeld van. Bovendien heeft dat werkwoord in de Brabantse dialecten een specifieke betekenis aangenomen in de sfeer van openbare verkopen van onroerend goed, nl. ‘inzetten’, d.i. een eerste bod doen. In de Vlaamse dialecten gebruikt men hiervoor het werkwoord *instellen*.

Het andere woord *mijn* - in de betekenis van een al dan niet onderaardse groeve waaruit een grondstof wordt opgedolven - is ontleend aan het Franse *mine*, dat ook in het woord *mineraal* zit. Volgens de Franse etymologische woordenboeken werd het op een vroeg tijdstip ontleend aan het Keltisch. Vanuit het Oud-Frans kwam het woord al tijdens de Middeleeuwen in het Nederlands terecht. Het tegenovergestelde gebeurde met het inheems Nederlandse *mijn* zoals in *vismijn*. Dat werd in het Frans als *minque* ontleend, zij het alleen in het Belgische Frans en het Frans van Noord-Frankrijk. Dieper in Frankrijk is het onbekend.

De afslag

Het Nederlandse woord (*vis*)afslag is afgeleid van het werkwoord *afslaan*, dat we nog kennen in de betekenis ‘in prijs vermindere(n)’, d.i. het tegenovergestelde van *opslaan*, ‘in prijs vermeerderen, duurder worden’. *Afslaan* en *opslaan* vinden hun oorsprong in het veilingbedrijf. *Afslaan* is wat de veilingmeester doet als een te verkopen goed is ingezet op een (soms onrealistisch) hoog bedrag, dat niemand wil betalen. Hij vermindert dat bedrag tot zich een geïnteresseerde koper aanmeldt. Vroeger ging de afroeping van een lagere prijs telkens gepaard met een slag van de hamer door de veilingmeester. De som werd dus letterlijk “afgeslagen”. En vandaar de uitdrukking: *verkoop bij afslag*. Bij een verkoop per opbod werd op dezelfde wijze de prijs “opgeslagen”: elk hoger bod werd door de verkoper herhaald en bevestigd met een tik van de hamer op de tafel. In het oudere Nederlands werd een verkoop bij opbod dan ook *verkoop bij opslag* genoemd. Vis wordt echter van oudsher “bij afslag” geveild, althans in de Nederlanden zijn er geen bewijzen dat dit ooit per opbod gebeurde. Van de veilingpraktijk ging de benaming *afslag* over op de plaats waar op die manier vis openbaar verkocht wordt.

■ In 1877 werd in Oostende een circelvormige vismijn, de “Cirk” gebouwd, die in 1878 in gebruik werd genomen (foto eind 19de eeuw, collectie Nationaal Visserijmuseum; bron: Vlaamse visserij en vissersvaartuigen, deel I - de havens, Gaston en Roland Desnerck, 1974)